

III. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ТА НАВЧАЛЬНИХ ВИДАННЯХ

УДК 811.161.2'243:37.091.3

ВИДИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕТАПАХ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ніна Станкевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
e-mail: stankevychnina@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0823-1853>*

Розглянуто основні напрями наукових досліджень однієї з важливих частин науки методики викладання української мови як іноземної – навчання видів мовленнєвої діяльності. Засвідчено, що методика викладання української мови як іноземної на новітньому етапі розвитку має потужну наукову теоретичну базу та численні напрацювання викладачів-практиків.

Зміст методики викладання української мови як іноземної охоплює декілька ланок: основи методики викладання, методика навчання фонетики, лексики, граматики в іншомовній аудиторії. Методика навчання видів мовленнєвої діяльності не лише завершує цю структуру у професійно-методичній підготовці викладачів української мови як іноземної в межах спеціалізації “Українська мова як іноземна”, а й відповідає вимогам комунікативного методу навчання.

Мовленнєву діяльність розглянуто як активний, цілеспрямований процес передавання чи сприймання інформації, що реалізується у видах мовленнєвої діяльності – говорінні, письмі, читанні та аудіюванні.

Узагальнено наукові проблеми з продуктивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності, яким присвячені численні наукові праці (дисертації, монографії, наукові статті) українських мовознавців. Зазначено на одностайному утвердженні в науковій сфері принципу взаємопов’язаного навчання видів мовленнєвої діяльності. Звернено увагу на опрацювання загальнотеоретичних питань, що стосуються кожного виду, та специфічні проблеми, що стосуються текстової основи навчання (діалог / монолог, текст для читання, аудіотекст, письмовий твір), розкриття методичного потенціалу конкретних жанрів текстів, прийомів і методів роботи з ними в різних за віком, за фахом і рідною мовою іноземців.

Виявлено найбільш продуктивні напрями наукових досліджень – говоріння та читання, що засвідчують зростання комунікативно-прагматичної мотивації іноземців у навчанні української мови як іноземної та потребу наукового осмислення процесу викладання. Окреслено перспективи наукових досліджень, що передбачають залучення виду діяльності – перекладу, а також вирішення проблеми уніфікації термінів в межах методики навчання видів мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: лінгводидактика, методика навчання видів мовленнєвої діяльності, говоріння, читання, аудіювання, письмо.

DOI:

Постановка проблеми. Методика викладання української мови як іноземної – наука, “яка досліджує теоретичні і практичні закономірності викладання української мови іноземним студентам у різних умовах” [6 : 137]. Дослідниця становлення її терміносистеми О. Туркевич визначає 40–70-ті роки ХХ століття як час зарод-

дження науки та перший етап розвитку. Методику викладання української мови як іноземної І. Кочан трактує як “один з нових напрямів української лінгводидактики, який останнім часом почав інтенсивно розвиватися і вдосконалюватися, зумовлений як зовнішніми, так і внутрішніми факторами” [1 : 17]. Сьогодні у відповідь на суворі суспільні виклики ці фактори діють ще активніше: посилюється інтеграція України у світову спільноту, зростає позитивний імідж нашої країни, відповідно, збільшується інтерес до неї, розширюється й урізноманітнюється контингент тих, хто бажає вивчити українську мову всередині держави та поза її межами. Методика викладання української мови як іноземної на новітньому етапі розвитку має потужну наукову теоретичну базу й численні напрацювання викладачів-практиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концептуальні підходи до викладання української мови як іноземної, основні положення методики, психологічно-педагогічні аспекти, моделі організації навчання виявляли й узагальнювали Н. Зайченко, Л. Паламар, Л. Селіверстова, Г. Строганова, О. Тростинська, Н. Ушакова. Дослідники Н. Гавдида, Д. Мазурик, Л. Назаревич, І. Процик, Б. Сокіл докладно описували принципи та методи навчання української мови як іноземної. І. Кочан, І. Кушнір, М. Цуркан підсумували досягнення сучасної лінгводидактики цього напрямку, виокремили суттєві проблеми, визначили тенденції й перспективи розвитку. Науковиця Г. Швець у монографії “Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей” обґрунтувала “концепцію навчання української мови іноземних студентів-гуманітаріїв як цілісного процесу формування їхньої вторинної особистості” [10]. Розділ книги було присвячено становленню й розвитку методики викладання української мови як іноземної. Дослідниця образно називає методику викладання української мови як іноземної “молодою гілкою лінгвометодичних досліджень”, а витоками її розвитку за кордоном визначає 20-ті роки ХХ ст., в Україні – 2-гу половину 1990-х – початок 2000-х років. У монографії подано перелік та опис “ґрунтовних досліджень, важливих для цієї галузі” (дисертаційних праць і монографій), а також відзначено важливість проведення у вищих навчальних закладах наукових (науково-практичних, науково-методичних) конференцій, які “акумулюють дослідницькі пошуки та виступають індикатором наукових пріоритетів” [10 : 43]. Назвімо ті традиційні наукові конференції, що відбуваються у Львові: міжнародна науково-практична конференція “Українська мова у світі” (МІОК Національного університету “Львівська політехніка”); міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика викладання української мови як іноземної” (Львівський національний університет імені Івана Франка). Науковці спрямовують зусилля не лише на дослідження теоретичних проблем галузі, а й на забезпечення професійно-методичної підготовки викладачів української мови як іноземної в межах спеціалізації “Українська мова як іноземна”. Цьому слугує поява і функціонування наукового видання Львівського національного університету “Теорія і практика викладання української мови як іноземної” (2006–2022, Вип. 1–16), публікація численних навчально-методичних праць [1; 10 : 51–53].

Виокремлення раніше не з’ясованих частин загальної проблеми. Зміст методики викладання української мови як іноземної охоплює декілька ланок: основні методики викладання, методика навчання фонетики, лексики, граматики в іншомовній аудиторії. Традиційно завершує цю структуру методика навчання видів мовленнєвої діяльності (далі – МД). Мовленнєву діяльність розуміємо як активний,

цілеспрямований процес передавання чи сприймання інформації, що реалізується у видах мовленнєвої діяльності – говорінні, письмі, читанні та аудіюванні. Саме здатність іноземця здійснювати усне спілкування, вміння висловлювати свої думки, вилучати інформацію з прочитаного тексту, розуміти мовлення на слух, уміння вести писемну комунікацію засвідчує мовно-комунікативну компетенцію іноземця та рівень володіння українською мовою. Українські мовознавці в численних наукових працях, присвячених мовленнєвій діяльності як лінгводидактичній категорії, охоплюють важливі теоретичні питання, виділяють проблеми викладання, висвітлюють труднощі та пропонують шляхи їх подолання, підсумовують досвід і дають рекомендації. Назріла потреба узагальнити ці дослідження з метою подальшого ефективного застосування їхніх результатів у практиці навчання української мови як іноземної.

Формулювання цілей статті. Мета нашої розвідки – проаналізувати сучасні наукові дослідження з методики навчання видів МД в іншомовній аудиторії, виокремити основні проблеми, що потрапили в поле зору мовознавців, виявити перспективні напрями, що потребують уваги дослідників. Матеріалом дослідження стали понад 200 наукових праць українських мовознавців, присвячених цій темі (з реєстру, дібраного для бібліографічного покажчика, який планують видати викладачі кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розподіл мовленнєвих умінь на *продуктивні*, спрямовані на відтворення і повідомлення інформації (говоріння, письмо), і *рецептивні*, орієнтовані на її отримання та прийом (аудіювання, читання), зумовив чітке розмежування об'єктів наукових досліджень. Однак, як відомо, реальна комунікація передбачає взаємопов'язане використання видів МД: ми слухаємо інформацію, щоб переказати її іншому співрозмовнику, беремо участь у діалозі або читаємо текст, щоб занотувати прочитане чи написати власний текст тощо. Взаємопов'язаність видів МД, їхня комплексна взаємодія під час навчання мови створює умови, за яких у засвоєнні матеріалу беруть участь усі аналізатори: слуховий, зоровий, мовленнєвий. Науковці й викладачі-практики визнають інтегрованість, збалансованість розвитку умінь у всіх видах МД за одне з основних положень методики викладання української мови як іноземної, висвітлюють теоретичне підґрунтя класичного поєднання слухання і говоріння, читання і письма, а також прийоми, вправи і завдання, що засвідчують цей взаємозв'язок [5]. Зокрема, М. Шевченко подає приклад *проекту уроку*, що ілюструє інтегроване навчання; О. Трумко, І. Линчак, І. Тимчук розглядають змістові аспекти тематичних занять (“Сім’я”, “Харчування”, “Пори року. Явища природи”, “Сфера послуг. Ресторан”) та методику проведення їх з опорою на різні види МД. О. Антонів виокремлює як спосіб активного вивчення мови та засіб контролю рівня різних видів мовленнєвих умінь та навичок *метод проектів*, який часто застосовують під час проведення літніх / зимових шкіл. Інші науковці розкривають взаємозв'язок навчання певного комплексу видів МД (Н. Бойченко) або проектують інтегроване навчання на певну аудиторію: дитячу (О. Мицько), англomовну (Г. Звягіна, О. Гриценко), китайськомовну (М. Вотінцева, О. Шкурко). Важливість збалансованого подання навчального матеріалу щодо видів МД в підручниках з української мови як іноземної обговорюють Т. Космеда й Т. Осіпова. Зокрема таким навчальним виданням є підручники для поляків-україністів першого та другого року навчання за загальною редакцією проф. Т. Космеди (2015, 2016).

Найбільше наукових праць присвячено виду МД – говорінню. **Говоріння**

– найактивніша форма мовленнєвої взаємодії, де здійснюється усне спілкування, тому навчити іноземця спілкуватися – основне завдання з огляду на комунікативний підхід до вивчення мов. Говоріння – основний вид МД на початковому етапі, що пронизує всі інші етапи навчання. Саме під час навчання говоріння іноземці набувають комунікативної компетенції. Мовознавці зосереджують увагу на термінах *компетенція і компетентність; комунікативні навички; комунікативний метод; комунікативний принцип; комунікативний підхід; комунікативні акценти навчання* (І. Грищенко, С. Карпенко, О. Туркевич).

Відповідно до етапу навчання, одиницею навчання є: просте висловлювання; ситуативне мовлення; мікромемне висловлювання; тематичне висловлювання. Проте на кожному етапі організація навчального матеріалу відбувається за ситуативно-тематичним принципом. Методичним аспектам категорії ситуативності й тематичності присвятили праці Г. Іванишин, О. Сослюк, Н. Станкевич. Ситуативність мовознавці розглядають як засіб мовленнєвої стимуляції і як умову розвитку мовленнєвих навичок – постійну зміну предмета розмови, обставин, завдань.

Комунікативна компетенція відображає знання *законів комунікації*. “Специфіка комунікативної поведінки всередині тієї чи іншої національної культури зумовлена не тільки відповідними комунікативними засобами, але й правилами використання цих засобів” [3 : 281]. Ця тема розпадається на велику кількість підтем, що описують правила й особливості *міжособистісної* (вербальної та невербальної) *комунікації* (Т. Осіпова – закон довіри до зрозумілих висловлювань; закон прогресивного зростання нетерпіння слухачів; невербальна комунікація – О. Павленко), *мовленнєві жанри / мовленнєві акти; дискурси* як об’єкти вивчення в іншомовній аудиторії (М. Баліцька – жанр прохання; О. Трумко – конфліктний дискурс; акт згоди; акт відмови; інформативні мовленнєві жанри; непрямі мовленнєві акти), а також окремі *мовні засоби / мовні маркери* для розвитку зв’язного мовлення (Т. Космеда – роль дискурсивних слів у формуванні комунікативної компетенції; О. Трумко – мовні маркери комісивів, лексико-граматичні маркери емпатії, вербалізація категорії оцінки). М. Скаб досліджував українські номінації адресата мовлення як об’єкт вивчення іноземцями, О. Даскалюк – прагматику адресованого волевиявлення в лінгводидактичному аспекті.

Обов’язковим елементом комунікації є мовний етикет. Формуванню комунікативної компетентності засобами українського мовного етикету у студентів-іноземців, виявленню національно-культурної специфіки етикетних формул і паралелей з іншими мовами присвятили наукові статті Б. Зінкевич-Томанек, І Стрілець, М. Фоїк (у польськомовній та німецькомовній аудиторії), О. Грищенко (у студентів-іноземців англomовної форми навчання).

Багато уваги вчені приділяють методиці навчання *діалогічного / діалогового та монологічного мовлення*. Науковці засвідчують методичний матеріал обох видів мовлення та радять використовувати взаємопов’язане і паралельне навчання. До того ж рідко трапляється монологічне мовлення в чистому вигляді, а в діалозі репліки іноді розростаються до надфразних єдностей. Водночас усі визнають переваги навчання діалогу, особливо на початковому етапі курсу української мови як іноземної (Н. Валах, Г. Іванишин, Т. Лагута, Г. Швець). Діалог наближає іноземців до справжньої комунікації, навчає моделей поведінки в різних ситуаціях, активізує навички аудіювання, загалом дає змогу “якомога швидше пристосуватися до нового

мовного середовища” [10 : 300]. Важливими є питання критеріїв відбору і способів організації навчального матеріалу (Л. Васильєва), прийомів навчання діалогічного мовлення з опорою на певну методичну настанову (на матеріалі двомовного фахового словника, ділової гри – Г. Іванишин, із залученням художнього тексту – Г. Швець, телефонної розмови – О. Антонів, А. Смерека); із використанням інтерактивного *методу дискусії / навчальної дискусії* для навчання непідготовленого мовлення (Л. Чернишова).

Особливо важливим, на нашу думку, є дослідження методів навчання іноземців **професійно зорієнтованого мовлення**. Навчання діалогічного мовлення студентів-іноземців **медичних спеціальностей** вищих закладів освіти багато уваги приділяє Г. Іванишин. У наукових працях, зокрема наукових статтях “Психолого-лінгвістичні основи навчання професійно зорієнтованого усного мовлення іноземних студентів медичних факультетів”; “Педагогічні умови підготовки іноземних студентів медичних ВНЗ до професійного українського спілкування”; “Іншомовна комунікативна культура майбутнього фахівця у змісті вимог сучасної освітньої моделі”, вона описує *лінгводидактичну модель*, яка сприятиме успішному формуванню навичок говоріння іноземців у професійній сфері. Особливості формування професійного мовлення в іноземних студентів-медиків також є предметом наукового зацікавлення О. Нагорняк, М. Тишковець та М. Цуркан, у студентів аграрних вишів – Т. Рудакової. О. Дем’яненко характеризує “проблеми, виклики і практику” у соціокультурній сфері спілкування студентів-іноземців.

Менше уваги приділили науковці теорії і практиці навчання монологічного мовлення в іншомовній аудиторії, зокрема ці питання розкрила О. Трумко; Г. Швець зосередила дослідження на виробленні лінгводидактичної стратегії формування навичок наукового мовлення в іноземних студентів-гуманітаріїв підготовчих відділень.

Корисним для викладачів-практиків є теоретичні узагальнення та рекомендації щодо системи вправ і завдань для розвитку навичок говоріння. Їх окреслюють як шляхи формування комунікативної компетенції, основні прийоми навчання говоріння, комунікативні вправи та види діяльності (С. Погоріла, О. Палка Н. Станкевич). Прийоми трактують як своєрідні стимули, що провокують мовлення, й узагальнюють їх як “слово, образ і звук”; видами діяльності для розвитку навичок говоріння на всіх етапах навчання називають дискусії, розмови, рольові ігри, промови. Мовознавці розглядають засоби формування мовленнєвого апарату (Н. Турбанова), розмовні практики як спосіб подолання мовного бар’єра у вивченні іноземної мови (О. Самусенко), інновативні практики в навчанні іншомовної комунікації (Н. Місник, М. Палій), роль запитань на заняттях української мови як іноземної, які дають змогу розвивати зв’язне мовлення (Л. Назаревич) та ін.

Зауважмо велику вагу досліджень, що розкривають проблеми навчання говоріння в іномовному середовищі. Звичайно, тоді є відмінності в методах навчання. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності має бути систематичним, цілеспрямованим, максимально наближеним до реальної комунікації та особистісно-діяльним, а навчання – мотивованим і психологічно комфортним. Різні також особливості формування умінь усного мовлення в неукраїнськомовних учнів (Т. Хорошковська) та студентів (В. Городецька, Н. Малюга). Зокрема, Т. Лозан узагальнює досвід навчання говоріння російськомовних учнів в умовах Придністров’я, К. Маргітич розкриває методичні аспекти з розвитку мовлення учнів угорськомовних шкіл Закар-

паття. Справедливо наголошено на важливій меті курсу української мови в школах із навчанням мовами національних меншин – “формування умінь та навичок вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами державної мови у найрізноманітніших життєвих ситуаціях, не відчувати мовленнєвого дискомфорту” [2 : 212].

Читання – важливий складник навчання української мови як іноземної і як вид МД не менш частотний предмет наукових досліджень. Читання бере участь у формуванні всіх складників загальної іншомовної комунікативної компетенції – мовної, мовленнєвої, соціокультурної, професійно-орієнтованої, є засобом навчання мови, а також джерелом інформації про нашу країну та її культуру.

Багато аспектів методики навчання читання в курсі мови як іноземної у середніх та вищих навчальних закладах ґрунтовно опрацювали українські мовознавці. Виокремимо основні напрями досліджень цього рецептивного виду МД.

Серед загальних тем про читання як вид МД, які досліджували науковці: взаємозв'язок читання з іншими видами мовленнєвої діяльності; провідні чинники, які впливають на формування мовленнєвої компетенції в читанні; сукупність умінь та навичок, потрібних для читання іноземною мовою, етапи їхнього формування; види читання (Г. Бойко, С. Карпенко, Н. Станкевич). Цікаві висновки щодо критеріїв відбору текстів для читання, читабельності текстів зробили О. Баранівська, С. Романюк, М. Саневська, Б. Сокіл, Н. Цісар. Зокрема, Н. Цісар зазначила, що “якість підручника з української мови для іноземців залежить від якості текстів, уміщених у ньому”, та виробила критерії для визначення рівня читабельності україномовних текстів, тобто “легкості” тексту для іноземців; укладання “шкал читабельності”, на її думку, удосконалить вивчення мови [9 : 181–186].

Значчмо вагомий внесок Г. Швець у розкритті важливих понять, що є основою навчання читання як виду МД. У вказаній вище монографії вчена подала розгорнуте визначення терміна “навчальний текст” і докладно описала типи текстів. Отож навчальний текст – це “письмовий або усний текст, створений або відібраний, орієнтований на певний контингент учнів, попередньо продуманий, спроектований і методично опрацьований організатором навчального процесу (автором підручника, викладачем, учителем) відповідно до навчальної мети [10 : 201]. Тексти, призначені для навчання читання, становитимуть “навчальну текстотеку з УМІ” (української мови як іноземної – Н.С.).

Наукові дослідження текстів як навчального матеріалу для читання окремо стосувалися етапів навчання читання (С. Дерба, І. Зозуля, Н. Сизоненко, Б. Сокіл, Г. Швець), виду читання – домашнього / самостійного / позааудиторного (С. Яремчук, Н. Станкевич), проблемі адаптації текстів (З. Мацюк). Викладання української мови передусім студентам-іноземцям різного фахового спрямування зумовило появу праць з методики використання текстів наукових, науково-навчальних, науково-популярних (О. Барабаш-Ревак, Г. Бойко, О. Вержанська, В. Городецька, С. Дерба, Г. Іванишин, О. Качала, Г. Онуфрієнко, Г. Швець І. Юзвяк). Країнознавчі тексти, які допоможуть адаптуватись іноземцям у соціально-культурній сфері, вивчали в лінгводидактичному аспекті Г. Онкович, О. Будугай, М. Ріпей; методику використання публіцистичних текстів досліджували Г. Бойко, С. Дерба, І. Процик, Н. Скиба, О. Ценюх. Деякі науковці приділяли увагу конкретним жанровим різновидам, зокрема гумористичним текстам – С. Дворянчикова, І. Линчак, Е. Салахатдінова; текстам реклами – А. Ісаєнко, Т. Лагута, В. Овдіюк, Л. Селіверстова; жанру есе – Г. Швець);

казки – О. Антонів, М. Єлісова, І. М'якота, І. Фецько; народних легенд – Г. Швець, навчальних екскурсій – С. Соколова, Г. Швець та ін.

Усе ж найбільше наукових розвідок присвячено художньому тексту. Роль і функції його використання, специфіка, критерії відбору художніх творів, жанрова специфіка, види адаптації, лінгводидактичні засади укладання збірок художніх текстів для читачів-інофонів – предмет наукового зацікавлення А. Буднік, К. Курган, С. Шевченко, Г. Швець. Науковці стверджують унікальність художніх текстів як навчального матеріалу, їхній потужний лінгводидактичний потенціал. Зокрема, Г. Швець засвідчила сім причин, “які зумовлюють звернення саме до художнього тексту в навчальному процесі”: (1) художній текст стимулює мисленнєво-мовленнєву діяльність; (2) презентує мову в усьому її багатстві та різноманітті; (3) є джерелом країнознавчої інформації; (4) є професійним текстом для студентів-філологів; (5) відкритий для різних інтерпретацій; (6) емоційний, що забезпечує запам'ятовування; (7) має загальнорозвивальне значення [10 : 284–285]. Звідси – науковий інтерес багатьох дослідників до творів українських письменників як матеріалу для навчання читання в іншомовній аудиторії. Подамо лише частковий перелік письменників і вкажемо авторів наукових статей, які розкривали їхній методичний потенціал: Т. Шевченко (А. Городецька, З. Бакум, І. Рибізант, Г. Швець); Іван Франко (О. Біленька-Свистович, З. Мацюк, Н. Станкевич); Леся Українка (О. Горда, О. Трумко, Г. Швець), О. Кобилянська (О. Горда); М. Коцюбинський (Г. Швець); Ю. Яновський (І. Процик); В. Симоненко (О. Антонів); Л. Костенко (О. Антонів, З. Василько, І. Телюх, Н. Фарина); В. Сухомлинський (Г. Швець); Любо Дашвар (С. Єрмоленко) та ін. Наслідком осмислення теоретичних засад використання художніх текстів у навчальному процесі стали чотири книжечки із серії видань “Читаймо українською! Матеріали для навчання української мови як іноземної”, які започаткувала кафедра українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. У них подано уривки творів І. Котляревського, Лесі Українки, Ю. Яновського, Л. Костенко, твір В. Симоненка та система вправ до них (укладачі – О. Антонів, З. Мацюк, Н. Станкевич, І. Процик, З. Василько).

Працюють науковці і над проблемою сприйняття художніх творів українських письменників саме в певній іномовній читацькій аудиторії, наприклад, польськомовній, болгаромовній (О. Антонів, О. Біленька-Свистович, З. Мацюк, О. Сорока та ін.). Ступінь розуміння художнього тексту залежить і від наявності та якості різноманітних коментарів до тексту. Їхнє значення, види, специфіку подання досліджували Н. Кердівар, Н. Станкевич, Г. Швець).

Досвід методистів-практиків відображено в наукових статтях, що узагальнюють та описують певні методичні прийоми (“читання із зупинками” – О. Горда), системи вправ для розвитку техніки читання та вмінь читання, комплексу дотекстових, власне текстових та післятекстових вправ для роботи з текстами в іншомовній аудиторії (І. Зозуля, Н. Сизоненко, Б. Сокіл, А. Стадній та ін.).

Аудіювання – вид МД, без якого не відбувається засвоєння будь-якої іноземної мови. Воно супроводжує говоріння, має спільний навчальний матеріал з читанням – текст, є мовним стимулом для письмових вправ. Тому важливо сформулювати аудитивні вміння ще на початковому етапі навчання. Комплексно дослідила цю проблему в дисертаційній праці О. Федорова [7]. Учена описала принципи та шляхи розвитку вміння сприймати інформацію на слух у процесі вивчення україн-

ської мови, засоби контролю сформованості аудитивних умінь в іноземних слухачів підготовчого відділення. Формуванню аудитивної компетентності в інофонів на початковому етапі вивчення української мови, характеристикі аудіовізуальних засобів присвятили наукові розвідки М. Шевченко та О. Мірошніченко, І. Микитин; мовознавиця Л. Богиня дослідила навчання сприймати повідомлення на слух на початковому етапі у зв'язку з письмом. Особливості навчання аудіювання на середньому етапі викладання української мови як іноземної для студентів-нефілологів охарактеризували О. Качала, І. Юзвяк.

Сучасні аудіовізуальні засоби навчання аудіювання узагальнили М. Мерцало, К. Скиба, С. Ставнича, О. Ценюх, Н. Цісар. Науковці стверджують, що завдяки комплексному підходу до вивчення мови за допомогою аудіо- та відеоматеріалів здійснюється “активізація основних рівнів мовної компетенції: лексико-граматичний рівень, читання, письмо, аудіювання та говоріння”, мотивація студентів зростає на 70 % і мову вони вивчають значно краще [8]. У статті подано опис найчастотніших “аудіовізуальних практик” у курсі української мови як іноземної, а саме: фотоаудіювання, пісня та відеокліп, рекламний відеоролик, відеопрезентація, інтерв'ю, фільми та мультфільми. Цінними є зауваги щодо вибору матеріалу, організації процесу його застосування, важливості навчальної атмосфери в аудиторії та ролі викладача. Об'єктом окремих досліджень як засобів розвитку аудитивних умінь стали: пісні (В. Винник, Н. Мартинишин, О. Федорова); мультфільми (І. Юзвяк); короткометражні художні фільми (Г. Швець); подкасти (М. Шевченко).

Письмо як вид МД є інтегратором умінь, закріплювачем знань, допоміжним засобом у навчанні інших видів діяльності, а вміння створити цілісний і завершений письмовий продукт засвідчує високий рівень володіння іноземною мовою. Саме тому науковці розглядають письмо взаємопов'язано з іншими видами МД. Важливим аспектам розвитку писемного мовлення у студентів-іноземців приділяли увагу І. Зозуля, О. Новак, О. Присяжна, зокрема у студентів-нефілологів – С. Дербя, Н. Сизоненко, студентів-гуманітаріїв – Г. Швець. Ґрунтовно досліджено види письма: академічне, практичне, творче (В. Городецька, С. Карпенко, Н. Сизоненко, Н. Станкевич, Г. Швець). Серед порушених проблем – кореляція різних значень терміна “творче письмо”, організація та етапи роботи з творами, особливості створення есе, реферату-огляду, анотації, тез, ділових паперів тощо.

Показовим фактом сьогодні є поява наукових праць, присвячених методиці навчання видів МД в курсі української мови як іноземної, написаних іноземними мовами (О. Сіваченко, О. Сорока, І. Суїма, М. Вотінцева й О. Шкурко та ін.). До обговорення проблем методики нашого напрямку на сторінках наукових видань долучаються зарубіжні науковці-україністи, як-от польські колеги П. Юзвікевіч, А. Хранюк та ін.

Висновки. Методика викладання української мови як іноземної – галузь української лінгводидактики, яка вивчає теорію і практику навчання української мови як іноземної. За час свого розвитку наука зміцнила свою теоретичну базу в багатьох напрямках. Об'єктом уваги українських та зарубіжних науковців є теоретичні засади й проблеми викладання фонетики, лексики, граматики української мови як іноземної, національно-культурної специфіки мови та міжкультурної комунікації, а також навчання видів МД в іншомовній аудиторії.

Наукові розвідки в межах методики навчання видів МД зосереджені на за-

гальнотеоретичних проблемах: принципи інтегрованості навчання продуктивних і рецептивних видів діяльності, домінантності певного виду на конкретному етапі навчання. Статті науковців містять зразки готових проєктів з конкретних лексичних та комунікативних тем, що ілюструють взаємопов'язане навчання.

Комунікативний підхід до навчання мови збільшує вагу говоріння як виду МД, тому найбільше перебувають у полі зору дослідників проблеми розвитку комунікативних умінь і навичок, навчання особливо діалогічного мовлення.

Теоретична база навчання читати в системі мовного курсу глибоко осмислена й напрацьована, сьогодні українські мовознавці активно розробляють методичний апарат для читання текстів різних стилів, формують навчальні текстотеки для різних рівнів володіння мовою. Велика увага до художніх текстів зумовила ґрунтовний опис теоретичних засад їхнього використання в іншомовній аудиторії, а численні зразки практичних завдань сприяли залученню в навчальний процес вагомої культурознавчої інформації. Закономірно посилюється інтерес до специфіки подання професійно орієнтованих текстів у різних за фахом студентських групах.

Аудіювання виконує допоміжну роль у всіх видах МД. Проте науковці розуміють вагу аудитивних умінь іноземців, які забезпечують сприйняття початкового матеріалу впродовж усіх етапів навчання, тому найбільше досліджують шляхи розвитку слухових рецепцій іноземців на початковому етапі. Надалі дослідження проєктують на неадаптовані тексти різних жанрів і стилів, пропагують сучасні аудіовізуальні засоби, які активізують навчання та мотивують студентів-іноземців.

Оволодіння письмом засвідчує досконалий рівень володіння іноземною мовою. Його роль як закріплювача знань лексики чи граматики є предметом дослідження проблем методики викладання відповідних мовних рівнів. Як вид МД науковці пов'язують з творенням продуктів письма в межах академічного, практичного і творчого письма.

Перспективи дослідження. Розподіл видів МД на продуктивні та рецептивні не вичерпує кількості видів та не відображає чіткої різниці між ними.

Багато видів комунікації належать до інтерактивних, виокремлюють рецептивно-продуктивні види мовленнєвої діяльності (різні типи перекладу, конспектування зі слуху), репродуктивні (усне відтворення чи запис із пам'яті сприйнятого раніше тексту). Перспективним вважаємо виявлення та аналіз проблематики наукових досліджень з погляду ширшого уявлення про види МД. Щораз більшу увагу дослідники зосереджують на використанні навчального перекладу на різних етапах вивчення української мови як іноземної, його дидактичних можливостях у різних аудиторіях. Потребує вирішення і проблема уніфікації термінології саме в частині методики викладання української мови як іноземної, що активно залучає види мовленнєвої діяльності.

Список використаної літератури

1. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів, 2012. Вип. 7. С. 17–24.
2. Маргітич К. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в старших класах угорськомовних шкіл Закарпаття. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. Вип. 6. С. 211–216.
3. Осіпова Т. Знання законів комунікації як чинник формування комунікативної компетенції (закон довіри до зрозумілих висловлювань). *Теорія і практика викладання української*

мови як іноземної : зб. наук. праць. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. Вип. 3. С. 281–288.

4. Основи методики викладання української мови як іноземної : навч. посіб. / І. М. Кочан, З. О. Мацюк, О. В. Туркевич; за ред. З. О. Мацюк. Львів, 2022. 152 с.

5. Станкевич Н. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності в курсі української мови як іноземної: теоретичний і практичний аспект. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. Вип. 12. С. 232–242.

6. Туркевич О. Становлення терміносистеми методики викладання української мови як іноземної : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 220 с.

7. Федорова О. А. Формування аудитивних умінь іноземних слухачів підготовчого відділення у процесі навчання української мови : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Херсонський державний університет. Херсон, 2016. 260 с.

8. Цісар Н., Ценюх О., Мерцало М., Ставнича С., Скиба К. Аудіовізуальні засоби у навчанні іноземців. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. Вип. 12. С. 210–217.

9. Цісар Н. Читабельність текстів у курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. Вип. 7. С. 181–186.

10. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : монографія. Київ : Фенікс, 2019. 529 с.

References

1. Kochan I. Stanovlennia i rozvytok metodyky vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv, 2012. Vyp. 7. S. 17–24.

2. Marhitych K. Systema roboty z rozvytku zviaznoho movlennia v starshykh klasakh uhorskomykh shkil Zakarpattia. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2011. Vyp. 6. S. 211–216.

3. Osipova T. Znannia zakoniv komunikatsii yak chynnyk formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii (zakon doviry do zrozumilykh vyslovliuvan). *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2008. Vyp. 3. S. 281–288.

4. Osnovy metodyky vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi : navch. posib. / I. M. Kochan, Z. O. Matsiuk, O. V. Turkevych; za red. Z. O. Matsiuk. Lviv, 2022. 152 s.

5. Stankevych N. Vzaiempoviazane navchannia vydiv movlennievoi diialnosti v kursii ukrainskoi movy yak inozemnoi: teoretichnyi i praktychnyi aspekt. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2016. Vyp. 12. S. 232–242.

6. Turkevych O. Stanovlennia terminosystemy metodyky vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi : monohrafiia. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2015. 220 s.

7. Fedorova O. A. Formuvannia audytyvnykh umin inozemnykh slukhachiv pidhotovchoho viddilennia u protsesi navchannia ukrainskoi movy : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Khersonskiy derzhavnyi universytet. Kherson, 2016. 260 s.

8. Tsisar N., Tseniukh O., Mertsalo M., Stavnycha S., Skyba K. Audiovizualni zasoby u navchanni inozemtsiv. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2016. Vyp. 12. S. 210–217.

9. Tsisar N. Chytabelnist tekstiv u kursii ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi* : zb. nauk. prats. Lviv : Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2012. Vyp. 7. S. 181–186.

10. Shvets H. D. Teoriia i praktyka navchannia ukraïnskoi movy inozemnykh studentiv humanitarnykh spetsialnostei : monohrafiia. Kyiv : Feniks, 2019. 529 s.

TYPES OF SPEECH ACTIVITIES AT THE STAGES OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE: DIRECTIONS AND PROSPECTS OF SCIENTIFIC RESEARCH

Nina Stankevych

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: stankevychnina@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-0823-1853>*

The main directions of scientific research into one of the important parts of the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language as a science – teaching speech activities – are considered. It is proved that the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language at the latest stage of development has a strong scientific theoretical basis and numerous achievements of practicing teachers.

The content of the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language covers several links: the basics of teaching methods, methods of teaching phonetics, vocabulary, grammar in a foreign audience. The methodology of teaching speech activities not only completes this structure in the professional and methodological training of teachers of Ukrainian as a foreign language within the specialization “Ukrainian as a foreign language”, but also meets the requirements of the communicative method of teaching.

Speech activity is considered as an active, purposeful process of transmitting or perceiving information, which is realized in the types of speech activity – speaking, writing, reading and listening.

The article summarizes the scientific problems of productive and receptive types of speech activity, which are the subject of numerous scientific works (dissertations, monographs, scientific articles) by Ukrainian linguists. The author emphasizes the unanimous approval in the scientific field of the principle of interrelated teaching of speech activities. Attention is drawn to the study of general theoretical issues related to each type and specific problems concerning the textual basis of teaching (dialogue/monologue, reading text, audio text, written composition), disclosure of the methodological potential of specific genres of texts, techniques and methods of working with them for foreigners of different age, specialty and native language.

The most productive areas of scientific research – speaking and reading – have been identified, which demonstrate the growth of communicative and pragmatic motivation of foreigners in learning Ukrainian as a foreign language and the need for scientific understanding of the teaching process. Prospects for scientific research involving the use of translation as an activity, as well as solving the problem of unifying terms within the methodology of teaching speech activities are outlined.

Key words: linguodidactics, methods of teaching speech activities, speaking, reading, listening, writing.

*Стаття надійшла до редакції 24.04.2023
доопрацьована 01.05.2023
прийнята до друку 07.05.2023*